

I. BAROMFITARTÁS

1. A baromfitartás alakulása

a) Az 1820-as évektől az I. világháborúig

Orosháza baromfitenyésztése az ország határán belül, valamint azon kívül is jó hírnévre tett szert. Erről tanúskodik az a sok elismerés, amit a jó tenyésztők a megyei és országos kiállításokon szereztek, és bizonyítja az a sok baromfi, ami a helyi és külföldi piacokra került. Sok családnál 50—60 éves okleveleket és érdemeket őrizgetnek. (1. sz. kép) Tulajdonosaik szívesen emlékeznek vissza munkájuk eredményére és annak elismerésére. A baromfitartás sok ezer névtelen munkása pedig még most is úgy tartja, hogy ezzel érdemes volt bajlódni, „mer az ember megtanáta a számítását benne”.

Orosháza baromfiállományának mennyiségéről legkorábban az 1884. év szeptemberében összeírt adatok tájékoztatnak:⁵

Tyúk 16.000 db, lúd 7.600 db, kacska 3.700 db, pulyka 600 db, galamb 5.200 db.

Veres József Orosháza története című könyvében már 1773-tól kezdve több évnek az állatlétszám-adatát közölte, de ezek között sehol sem szerepel a baromfi, mert 1884 előtt a baromfiállományt sohasem írták össze.

Bár korábbi számszerű adataink nincsenek, a levéltári adatok azt mutatják, hogy Orosházán a korábbi évtizedekben is jelentős baromfitartás lehetett.

Az 1820-ból származó tanácsülési jegyzőkönyvben azt olvashatjuk, hogy 6 lúdat elloptak, „három már egy hónapos hizott, három pedig felhízásban volt”. Ebből tudjuk, hogy az orosházi parasztok már 1820-ban is tömték a libát, azonfelül a tömési időről is kapunk felvilágosítást. Eszerint négy hétnél bizonyára hosszabb volt a tömési idő, mert nem *érett*, hanem csak hizott libáról volt szó.⁶

Ugyancsak az 1820-as évek jegyzőkönyve ismertet egy 1770-ből származó urbárium vagy taxaszerződést, amely közli mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket a földesúri konyha fenntartására adtak be a jobbágyok; „Kétszáz tojást, tíz tyúkot, tizenöt csirkét, három kappant, két pulykát, két lúdat, hét kátsát”.⁷ Ezek az adatok a fajok sokféleségét mutatják és azt, hogy az orosházi asszonyok gyakorolták a kakas-ivartalanítás nem könnyű műtétjét.

1821-ben egy ember arról tesz jelentést, hogy a „nyomásról 14 libája elvesztett”.⁸ Egy 1822-ben készült jegyzőkönyvben azt olvashatjuk, hogy a lúdat „megjelelték”.⁹ A lakosság lúdjai és kislibái részére a falu mellett *nyomás*, illetve legelő állott rendelkezésre, és hogy a tulajdonosok saját állataikat megismerjék, megjegyezték őket, ami a közelmúltig szokásban volt. Orosházán egyébként *Lúd* utcanév is volt (a jelenlegi Tompa Mihály utca név előtt), valószínűleg ezen hajtották ki a lúdat a legelőre.

A tanács vezetői gondoskodtak a köz- és állategészségügyi előírások betartá-

sáról is, erről ad tájékoztatást az 1843. év egyik jegyzőkönyve: „Tapasztaltott, hogy némely lakosok a megdöglött szárnyas és másféle állatokat is a nyomásra és az utcákra kivetni szokták, anélkül, hogy a dögöket a földre beásnák. Minden dög után hatszoros büntetés jár.”¹⁰

A Pesten nyomtatott Vasárnapi Újság 1857. dec. 20-i számában egy orosházi vonatkozású rövid hirt olvashatunk: „(Baromfidög) pusztít több helyen. Orosházán egy nap egy udvarban 20—30 db is eldöglik.” A betegség okát ekkor még nem ismerték. Az olvasók közül valaki a jelentős veszteségek miatt tájékoztatta a lap szerkesztőségét.

Egy 1860-ban készült kártérítési jegyzőkönyv már a „felesbe adott baromfitartás”-ról ad először jelentést: Az ól feltörése után elloptak egy öreg ludat és 24 libát. A felest kártérítésre kötelezték, „ki kell fizetni a kapott időben felbecsült árat, 24 liba 4 frt, 1 öreg lúd 80 kr”.¹¹

A Békés megyei Gazdasági Egylet 1876. év decemberi gyűlése a fűzfaművelésnek és a kosárfonásnak a terjesztésével foglalkozik. A feladat szükségességét a következő érvekkel indokolja: „A csabai piacokon nagyban üzetik a tyúktojás-kivitel Pest felé. Orosházán a kopasztott libák, libamájak és kappanak kivitele, másutt gyümölcsök stb. kivitele, mind ez pakkoló kosarakat igényel.” E felsorolásból közvetve tájékoztatást szerezhetünk az akkor használatos szállítóeszközök anyagáról, valamint a növekvő baromfifeldolgozásról.¹²

Zlinszky István a Békés vármegyei Gazdasági Egylet története című könyvében ismerteti 1860—1896-ig a Békés vármegyében megrendezett kiállítások idejét.¹³ Ebből megtudjuk, hogy Orosházán 1881-ben volt először állat-, termény-, gazdasági iparmű és háziipari kiállítás. A kiállítás nagyságáról nincs adatunk, ezért tájékoztatásul vesszük két Békés megyei község adatait. Az 1860-ban Békésen megtartott állatkiállításra először hoztak fel baromfit. A 20 db ló, a 9 szarvasmarha és 8 sertés mellett „19 db baromfi lett bemutatva és bírálat alá bocsájtva”. Ez időtől kezdve a kiállításokon már a baromfit is bemutatják, bírálják és díjazták. 1862-ben a szarvasi termény- és baromfikiállításán 8 kiállító vett részt néhány db hazai és cochin-kínai fajta baromfival. Itt már a fajtákról és a kiállítók számáról is szerzünk tudomást.

Az Orosházi Újság 1884. évi számaiból szerezhetünk tudomást arról is, hogy „1885. évi május 5-től 10-ig Budapesten tartandó baromfi-kiállítás az első nemzetközi jellegű baromfi-kiállításunk leend”. Ugyanezen tájékoztató kiter arra is, hogy ez a kiállítás nem az idegen fajtákra fekteti a fősúlyt, hanem „elsősorban a hazai baromfi fajanak és fajtáinak szép és tökéletes kifejlődött példányokban való kiállítását tartja a kiállítás országos bizottsága kívánatosnak; önként értvén, hogy az idegen fajták is az őket megillető figyelemben fognak részesülni”. A továbbiakban az Orosházán élő Székács István, Békés megye közigazgatási előadója, tájékoztatójában utal a baromfikivitel jelentőségére. „Megyénk községeinek piacán naponta tapasztalható az a tény miszerint az e vidékbeli baromfi minden faja (tyúk, pulyka, lúd, kacsa, galamb) máris tömeges kiviteli cikket és bő jövedelmi forrást képez”.¹⁴ Székács József e tapasztalata különösen érdekes azért, mert ő volt az ún. orosházi uradalom (a Trauttmannsdorf birtok) jószágigazgatója.

1885-ben Kilián Gyula, az Orosháza környéki Károlyi uradalom gazdatiszt-

je „Tekintsünk a jövőbe” című közgazdasági vonatkozású cikkében utal a baromfitenyésztés jelentőségére. Felhívja a figyelmet, hogy a gabonatermelés mellett fordítsunk gondot a takarmánytermelésre, hogy ezáltal előmozdítsuk az állattenyésztést.¹⁵

Az Orosházi Újság a napi hírek közlése mellett igyekszik közgazdasági téren is felvilágosítani olvasóit, így ismerteti a legfrissebb piaci árakat is.¹⁶(2. sz. kép) Ez arra mutat, hogy élénk forgalom volt az ismertetett baromfiakból. Egymásután jelennek meg oktató-nevelő és tájékoztató írások, amelyek a baromfitenyésztésnek is fontos szolgálatot tettek. Nehéz ma már megállapítani, hogy ezen írások szerzői közül ki volt helyi szakember és milyen cikkeket vettek át valamilyen fővárosi vagy vidéki szaklapból.

Budapesten 1876-ban Grubiczy Géza megindítja az első magyar nyelvű kisállattenyésztési lapját, a GALLUS-t. A havonta megjelenő folyóirat „a baromfitenyésztés és nyulászat” köréből ismertet közleményeket. Vezérgondolatát a lap címlapján ezzel fejezte ki: „Ez az az iparág . . . amelybe naponta filléreket rak be a tenyésztő, hogy pár hónap múlva forintokat vegyen ki belőle”.¹⁷ A jó igyekezetet azonban nem támogatták eléggé. 1888. májusi számában a szerkesztő arról panaszkodik, hogy kevés az előfizető s két hónap múlva a lapot meg is szüntette.¹⁸

A Békés megyei Gazdasági Egylet sem tartozott a támogatók közé, pedig célkitűzése szerint minden közhasznú gazdasági ügyet pártfogolnia kellett volna. A baromfitenyésztési szakbizottságnak 1888. évi december üléséről készült jegyzőkönyv több mint 10 évi lemaradásról árulkodik: „Elnök úr indítványozza, hogy a titkári iroda részére a két magyar nyelvű lapra, a «GALLUS» és «Házi szárnyasaink» címűekre, amelyek az aprómarha tenyésztés érdekeit szolgálják — előfizetessék, s . . . a gyakorlati és közhasznú eszméket a titkár megfigyelve, azokat a megyei lapokban időközönként közölje.”

A továbbiakban az elnök a következőket állapította meg: „a baromfi és a tojáskereskedelem már olyan mérvéket öltött, hogy a bel- és külfogyasztásnak még sokáig nem leszünk képesek eleget szolgáltatni.”

Foglalkozott még a bizottság két időszakos feladattal is: Díjat tűztek ki egy kisebb terjedelmű, népies nyelven megírt baromfitenyésztési pályamunkára és javasolták az igazgató választmánynak egy Jády-féle kisebb költőgéppel való beszerzését.¹⁹

A bizottság nagyfokú tájékozatlanságát mutatja, hogy az egyik baromfitenyésztési lap, a GALLUS 4 hónappal az ülést megelőzően szűnt meg. A lap 12 évi tevékenysége során nem gondoltak annak előfizetésére. Örvendetes viszont, hogy ezzel szemben az Orosházi Újság többször közölt baromfitenyésztéssel foglalkozó cikkeket.

A szóban forgó keltetőgépről a GALLUS 1888. év áprilisi számában olvashatunk rövid leírást. Eszerint Jády Károly költőgépjének palástja alatt a szigetelőréteg fűrészporból állt. Ezen belül a víztartó hengert képezték ki „ . . . a korábbi gépeknél az ébrények fele vagy több is befűl a tojásban. Az új gépek önszabályozóval ellátottak. Egyelőre csak 100 tojásra való gépeket gyártanak.”²⁰

1895. május havában az Orosházi Újság Szász József helybeli polg. isk.

gazd. tanár folytatásos írását olvashatjuk, címe: „Baromfitenyésztés a háztartásban”.²¹ Felhívja a figyelmet a jobb tojó és nagyobb testű baromfiak kiválasztására. Ajánlja az emdeni ludat, a pekingi kacsát, a plymouth rock és langshan tyúkfajtákat. Tőle tudjuk meg a korábbi idők baromfitenyésztési módszerét: „Eleintén egyes tenyésztők ládába szedték állataikat, s kocsira téve pár órajárársnyira levő majorjaikba, mezőjükre kivitték. Este hasonló módon összefogóva ismét hazaszállították”. Az orosházi állami gazdasági iskola tangazdaságában is így nevelték a csirkéket. „Később, mert a szaporulat igen nagy volt, a kezelésnek ilyenén módja túl fáradságossá lett.” Felhívja a figyelmet a vándoroloztatásra, ismerteti annak előnyeit, foglalkozik a takarmányozással, tanácsot ad a keltetéshez és a csirkék neveléséhez, valamint az elhelyezéséhez. Ismertet néhány betegséget és az ellene való védekezés feladatait. Mai szemmel nézve Szász József akkori megállapításai a kor színvonalán állottak.

Ugyanezen évben egy tapasztalt tenyésztő írt cikket a „Fiatál pulykák felnevelése”-ről.²² Tíz pontban foglalja össze a pulykatenyésztés fontosabb feladatait. Érdemes megemlíteni ezek közül néhányat: Rokontenyésztést ne alkalmazzunk. A letojás napját a tojásra rá kell írni és a kotló alá egykorú tojásokat kell rakni. A pulykafiak 24 óra múlva a fészekből elvehetőek. Míg a tollazatok teljesen ki nem nő, a nedvesség ellen mindig megóvándók.

Koremika István az Orosházi Újság 1895. augusztusi számában üdvözlö a földművelésügyi miniszter körrendeletét, amely szabályozza a fertőző baromfitbetegségek ellen való védekezést, de rögtön meg is állapítja, hogy ennek nagyon kevés hatása lesz. Javasolja, hogy „a selyemhernyó-termeléshez hasonlóan a baromfitenyésztésnél is alkalmazzanak felügyelőket, akik segítenek a sok millió tenyésztőnek”.²³

Igen értékes tanácsokat írtak az Orosházi Újság 1895. augusztus 18-i számában is, a „Hulladékok a baromfiaknak” című írásban. Ebben kifejtik, „hogya a tyúkfélék a szemes eleség mellett megkívánják az állati eredetű táplálékot is. Nyáron szereznek is eleget, de télen adjunk nekik vért, vagy más hasonló állati anyagot. Ez nemcsak javukra válnék, de a tojást is korábban elkezdenék.”²⁴

A mai baromfi szaklapokban többször olvashatunk olyan kísérletekről, amelyekben a kutatók a tojássárgájának színét sötétebbre kívánják változtatni. Ez a törekvés igen régi, mert az 1895-ben megjelent újságban is foglalkoznak már vele.²⁵

A baromfitartók mindig törekedtek nagy libamáj nyerésére, ezért bizonyára nagy érdeklődést váltott ki az újságnak egy Strasbourgból származó híre, amely szerint a nagy máj úgy érhető el, hogy faszenet kevernek a tengeri közé és ezzel tömik a libákat.²⁶

A tojás hozam kérdése is foglalkoztatta eleinket, s az újságban ilyen címmel írtak róla: „Mit tegyünk, hogy a tyúkok télen át is tojjanak?”²⁷ Itt a jó táplálékot helyezik előtérbe, javasolják a sóska téli etetését. Továbbá gondoskodni kell a jó ólakraól is. „Bácskában az a szokás, hogy meghordják a tyúkol alját vastagon erjedő trágyával, hogy az melegítsen.” Megemlítjük, hogy az 1950-es évek elején hazánkban és Európa többi országában is a baromfival foglalkozó szaklapok újdonságként ismertették az amerikai farmereknek a háború alatt

felfedezett megoldását, a baromfiólak *mélyalmos* fűtését. Ez pedig semmi más, mint az 1899-ben ismertetett „fűtési eljárás”.

1904-ben egy szerkesztőségi cikk „Baromfityenyésztési ügyünk” cím alatt foglalkozik a baromfitartással. Ezt írja: „Fő jövedelmünk a búza, utána a baromfityenyésztés következik, 75.000.000 korona az államnak. Űzzük ezen jövedelmi ágat még nagyobb mértékben, ne csak a földművesek, de mindenki, akinek udvara van tartson baromfit”. A továbbiakban hasznos útmutatást ad a baromfityenyésztéshez. Felhívja a figyelmet a korai csirkék nevelésére, igen jó takarmányösszetételt javasol, az elhelyezéssel kapcsolatban pedig a következőket mondja: „Az ól náddal legyen fedett, a déli oldalon pedig üvegezett. Az ólakhoz bokrokat, fákat kell ültetni, hogy árnyék is legyen.” Rávilágít a toll hasznosíthatóságára is: „A tyúk tollát szárítani és gyűjteni kell.”²⁸

A keltetőgépekről érkezett hírek nemcsak a felnőttek, de a gyermekek képzeletvilágát is foglalkoztatták és kísérletezésre készítették őket. Iskolás gyerekek tyúkok alól elcsent tojásokat a meleg kuckó tetején elrejtve próbálták kikeltetni. Titkolt próbálkozásaikat nem a csibék csipogása, hanem a záptojás jellegzetes szaga fedte föl. Hasonló sikertelenség a felnőtteknél is előfordult. Kondorosan a jegyző keltetőgépjéből is hiába várták a csibéket, a nagy nyilvánosság előtt folyó próbálkozás itt még a kétkedők derűjét is kiváltotta.

Orosházán két kísérletező ember munkáját már nagyobb siker kísérte. A Baromfityenyésztés 1904. évi szept. 25-i száma erről így tudósít: „Új tojáskeltető gépet mutattak be a hódmezővásárhelyi kiállításon, amelyet Szabó István és Társa Orosházáról állított ki. Ez a gép villamossággal van berendezve. A melegséget villamoskészülék szabályozza. Az elemek feltöltése nagyon egyszerű. A gépből a lakásnak bármely részébe villamos-csengő vezethető, amely a legkisebb rendellenességet folytonos csengéssel jelzi . . . a minisztérium, mely állami segítséget is helyezett kilátásba, ezer darab ilyen villamos berendezésű keltetőgépre kért ajánlatot.”²⁹ A tudósításban még arról is írnak, hogy a gépben lévő vizet a burkolatra felerősített petróleumlámpa melegíti. (3. sz. kép)

A nagy érdeklődést kiváltó gépi tojáskeltetés sokféle foglalkozású embernek a figyelmét keltette föl. Az Orosházi Újság híreiből azt is megtudjuk, hogy Szabó István például ecetgyáros volt.³⁰ A feltalálók szabadalmukat valószínűleg eladták, mert a Baromfityenyésztés következő év februári számában a hirdetések között azt olvashatjuk, hogy a Szabó féle „Elektra” nevű tojáskeltetőgépet Kogler és Rossner cég gyártja.³¹

Szólnunk kell még a baromfityenyésztő egyesületekről is, mert ezek tevékenysége közvetve vagy közvetlenül kapcsolatban volt az orosházi baromfityenyésztéssel. Már a GALLUS című szakfolyóiratnak 1879. évi 1. számában felhívást tesz közzé Grubiczay Geyza egy országos baromfityenyésztési egyesület alakítására. Szükségességét azzal indokolja, hogy az egyesületekben alkalmat adnának az eszmecserére. Ismertetnék mindazt, amit külföldön eredményesen mívelnek a baromfityenyésztés területén, hogy azután azt átvehessék. Egyesületi tagok segítségével terjeszthetnék a jó tenyészanyagot. Javasolja még, hogy a megyei gazdasági egyesületeknél egy-egy nyulászati szakosztályt is állítsanak fel.

Kívánatosnak tartja, hogy az Állatorvosi Tanintézet baromfiak és tengeri nyulak gyógyításával behatóan foglalkozzék.

Az első egyesület megalakulásáig azonban hat esztendő kellett várni.

1885-ben Pécssett alakul az első egyesület. 1887. áprilisában a budapesti galambkedvelők köre is megalakult Columbia néven. Ugyanezen év májusában a haszon- és díszszárnyasokat tenyésztők országos egyesülete rendes közgyűlést tart. Főtitkár: Parthay Géza, a „Házi szárnyasaink” szerkesztője.³² 1902-ben megvetik az alapját a Baromfitenyésztők Országos Egyesületének. 1907-ben „Békéscsabán baromfitenyésztő egyesületet óhajtanak alapítani. Hír szerint gróf Wenckheim Dezsőnéét fogják elnöknek felkérni”.³³

A századfordulón több grófné és nagybirtokos felesége is foglalkozik baromfitenyésztéssel, elsősorban az idegen fajták behozatalával és szaporításával. Részt vesznek a kiállításokon s az eladásra szánt tenyésztőjást és tenyészbaromfit az újságokban hirdetik.

1909-ben az orosháziak előbbre akartak lépni. E törekvés megismeréséhez érdemes idézni az egyik képviselőtestületi jegyzőkönyvet. Ebben Veres József evangélikus lelkész javasolta, hogy Orosházán és környékén az erős baromfitenyésztés továbbfejlesztése érdekében kérje a község a Földművelésügyi Minisztériumot: „Szervezzen Orosházán baromfitenyésztő mintatelepet”. A kérést a Földművelésügyi Minisztérium elutasította.³⁴

A fent említett írásokból áttekintést kapunk arról, hogy az I. világháborúig a szakemberek, valamint a baromfitartók milyen színvonalon foglalkozhattak a baromfi tartásával és forgalmazásával. A szakemberek ismereteiket, tudásukat az újságon keresztül, de bizonyára más módon is igyekeztek átadni a parasztságnak, aminek eredménye a baromfikereskedelem és a baromfifeldolgozás fejlődésében mutatkozott. Ezt igazolják a következő adatok:

A két legnagyobb orosházi exportcég (Bortolo M. Bernardinelli, mint az Esportazione Uova képviselője és Claus Ede, mint az Italienische Geflügel Importation képviselője) az alábbi baromfimennyiséget szállította el Orosházáról külföldre:

1898-ban 460 vasúti kocsiban 1.000.413 db, 512.915 Ft érték

1899-ben 349 vasúti kocsiban 803.887 db, 407.302 Ft érték

1900-ban 657 vasúti kocsiban 1.610.907 db, 1.709.218 Ft érték.³⁵

Az Aradi Kereskedelmi- és Iparkamara 1908. évi jelentése szerint a kamara területéről azon évben a legtöbb tojást Orosházáról vitték ki.³⁶

b) Az I. világháborútól 1948-ig

Az idősebb baromfikereskedők visszaemlékezése szerint az I. világháború éveiben Orosházán és az egész országban csökkent a baromfiállomány. A munkaképes férfiakat háborúba vitték, s a nehéz paraszti munka az asszonyokra, öregekre és gyerekekre maradt, akiknek sem idejük, sem erejük nem volt ahhoz, hogy olyan nagy számban tartsanak aprójószágot, mint a korábbi

években. Mindezen felül az állandó rekvirálás, a hatósági igénybevétel a takarmánykészleteket olyan mértékben lecsökkentette, ami eleve szűkebb területre szorította a baromfitartást. Más oldalról a sertésállomány csökkenése miatt a hiányzó termékeket baromfi hússal (a zsírt libával, kacsával) pótolták. Ezen okok miatt a piaci értékesítés jóval kevesebb volt a békeévékéénél.

Az 1920-as évek eredményeiről a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentéseiből kaphatunk tájékoztatót.³⁷ Az 1923. évi a következőket írja: „Nagy jelentőséggel bír a területnek egyes helyein az élő és vágott baromfiüzlet is. Ennek az üzletágnak Orosháza a központja, ahol néhány igen nagy kereskedelmi cég működik, melyek igen jelentős kiviteli forgalmat bonyolítanak le Nyugat-Európa különböző államaiba. Orosházán kívül a baromfiüzletben még Hódmezővásárhely, Szentes és Békéscsaba bírnak nagyobb jelentőséggel.”

Az 1924. évi jelentés³⁸ szerint „Orosháza a Tiszántúl baromfi- és tojáskereskedelmének a központja”. Orosháza országos vásárai igen nagy arányúak, sőt „heti piacai is a kerület sokkal nagyobb városainak vásárait erősen fölülmúlják”. Foglalkozik a jelentés a tojással is. Kiemeli, hogy sok a sáros tojás, „fel kellene világosítani a termelőket, hogy a fészkeket mindenkor tartásuk tisztán, a tojást naponta szedjék össze”. Baromfiakról a következőket írja: „Pulykákból a kivitt mennyiség meghaladta a békeévek kvantumát. — Ugyancsak nagyobb mennyiségű gyöngytyúk került exportra, míg csirkéből még mindig visszaesés mutatkozik, főleg azért, mert a háború előtti legnagyobb fogyasztó piacunkat, Németországot, magas áraink miatt nem tudjuk teljesen visszahódítani.”

Az 1928. évi jelentés³⁹ rossz híreket foglal össze. Ezekből megtudjuk, hogy a német hatóságok betiltották a magyar tenyészbarmfi bevitelét és nagyon megszigorították a levágásra szánt áruk beszállítását is. A jelentés nem tér ki a bevitel megszüntetésének, illetve megszigorításának okaira. Idős baromfitelepi munkások elbeszéléseiből tudjuk, hogy amikor még tenyészbarmfit is szállítottak, a németek az ivararányt is ellenőrizték, minden 10 jércéhez egy-egy kakast is raktak a vagonba.

Az előrelátó üzletemberek a baromfitenyésztést kedvezően irányíthatták, de arra is volt példa, hogy a pillanatnyi haszonra törekvők azt el is ronthatták. Az I. világháború előtt a nagytestű, bronz színű pulykákat tenyésztették, amiért az angol piac jól fizetett. A háború alatt és a húszas években a tollkereskedők a fehér pulyka marabu (az oldalán és a combokon lévő disztoll alapanyag) tolláért jó árat fizettek, mire a tenyésztők gyorsan a fehér és a kisebb testű pulykára cserélték fel állományaikat. Ez a pulyka viszont kisebb értékű volt a külföldi piacon, s ennek következtében belföldön is esett a pulyka ára. A tollkereskedéssel is foglalkozó kiskunhalasi Schneider cég meggazdagodott, 1923-ban Békéscsabán is nagy telepet létesített, ugyanakkor a vidék pulykaállománya kisebb testűekkel cserélődött ki. (4. sz. kép)

A pulykaállomány nemesítéséhez ezután egyes kereskedők fogtak hozzá. Külföldről, elsősorban Írországból hoztak be bronz színű pulykákat. Az orosházi kereskedők Klein Jenő és testvére Szikáncson lévő gazdaságából szereztek be a pulykatojásokat, valamint a napospulykákat és adták tovább a helybeli tenyésztőknek.

A baromfiállomány 1928. évi létszámáról az Orosházi Friss Újság 1928. évi

május hó 27-i számából kapunk tájékoztatót.⁴⁰ Eszerint: „az orosházi gazdák baromfiállománya a következő képet mutatja”:

Tyúkféle	65 000 db	Kacsa	8000 db
Pulyka	7 000 db	Galamb	4300 db
Lúd	11 500 db		

Ezekben a számokban az uradalmak és az akkor még önálló Szentetornya község baromfiállománya nincs benne. Ezt az összeírást tavasszal végezték. Ezek az adatok a törzsállományok adatai, a napos és a fiatal állatok nem szerepelnek benne.

Az orosházi újságokban újra megjelentek a baromfitenyésztés jelentőségét ismertető írások. Így 1930-ban Wass János még a gazdasági válságból való kiutat is ebben látta. Kiemeli, hogy a baromfitenyésztésbe fektetett tőke fordul meg a legrövidebb időn belül. Javasolja, hogy az épületek és a felszerelések beszerzéséhez beruházási hitelt kellene juttatni a tenyésztőknek.⁴¹ Ez teljesen igaz is. A magyar mezőgazdaság korszerűsítése, belterjesebbé tétele a legkönnyebben jórészt ezen az úton lett volna elérhető.

A mai embernek, aki már a szervezett gazdálkodáshoz szokott, az említett néhány adatból is feltűnik, hogy az akkori időben hiányzott az egységes, a nagy közösség érdekeit szem előtt tartó irányítás. A Szegedi Kereskedelmi és Ipar-kamara a sáros tojással kapcsolatban is csak az óhaját fejezi ki: „fel kellene világosítani a termelőket”.

Wass János javaslatán kívül számtalan írás foglalkozik még a baromfitenyésztés ügyével. Említésre méltó Pákozdy László hódmezővásárhelyi állatorvos tanulmánya, mely az alábbi címmel jelent meg: „A magyar baromfi és tojás termelésének s értékesítésének válsága és kivezető utai.” Az őstermelők panaszaiából elég két mondatot idézni belőle: „Az 1931. évben volt még néhány kartellen kívül álló export cég is (pl. Orosházán olaszok vásároltak) és ahol azok is megjelentek a piacokon, ott 40—50 százalékkal magasabbra ugrottak a piaci árak.” „. . . Vásárhelykutatson a kartelltagok kilogrammonként 60—80 fillérért vásárolták össze a karácsonyi pulykát, ugyanakkor a «Hangya» szövetkezet vásárhelykutasí fiókja 1,20 pengőt fizetett érte.”⁴²

De kinek is kellett volna rendet csinálnia? A tőkés gazdasági rendben a tőke, a pénz gazdálkodott a saját érdeke szerint. A másik vonalon a kevés anyagi lehetőséggel bíró Földművelésügyi Minisztérium szakigazgatása és a különböző egyesületek próbálták az előrehaladást szolgálni.

A tájékozottabb tenyésztők tudták, hogy vannak gazdasági felügyelők, van Baromfitenyésztők Országos Egyesülete és Délmagyarországi Baromfi-, Fajnyúl- és Galambtenyésztők Egyesülete. Ismerték ezek folyóiratait: a Baromfitenyésztők Lapját és az Alföldi Baromfitenyésztőt. Amikor pedig ez utóbbi, a Békéscsabán nyomtatott lap megszűnt, akkor a Keletmagyarországi Egyesület lapját, a „Házi szárnyasainkat”, majd a Magyar Baromfitenyésztő és Értékesítő Szövetkezet szaklapját, az „Aprójószág”-ot olvasták.

A Földművelésügyi Minisztérium Felügyelőségének irányításán kívül részt vett még a baromfitenyésztés fejlesztésében a Baromfitenyésztők Országos Egyesülete (BOE) is. Az egyesület célját, törekvéseit jól szemlélteti az 1924.

évi közgyűlése, ahol eredményként könyvelték el, hogy egyre több nemesvérű baromfit állítottak tenyésztésbe. A keltetőgépekkel való kísérletezés sikerrel járt, s már 5.000 tojást befogadó gépeket vettek használatba. Több nagyszabású kiállítást rendeztek. Az Egyesület engedélyt kapott a baromfitermékek értékesítésére is. 1925-ben baromfitenyésztési kongresszust kívántak tartani, hogy még szélesebb körben népszerűsítsék ezen nagyjelentőségű termelési ágat. Továbbra is szükségesnek tartották az ismeretterjesztő előadásokat.⁴³

Az országos egyesületen kívül több városban is alakultak baromfitenyésztő egyesületek. 1924-ben az Országos Baromfitenyésztési Tanács a Földművelésügyi Minisztériumban tartott ülésén szabályozta a vidéki baromfitenyésztő egyesületek körzetét és a Baromfitenyésztők Országos Egyesületének (BOE) jogállását: „Minden egyesület delegálhat 2 tagot a BOE-be, viszont a BOE is delegálhat két tagot az illető egyesületbe. A küldöttek azonban nem tekinthetők választmányi tagoknak.”⁴⁴

Orosháza a Délmagyarországi Baromfi-, Fajnyúl- és Galambtenyésztők Egyesületéhez tartozott, melyet 1922-ben Békéscsabán alapítottak. Az egyesület működése Békés megyén kívül Arad megye ide tartozó területére terjedt ki. Hivatalos lapja az Alföldi Baromfitenyésztő (5. sz. kép).

Az egyesület célját, a közgyűlés határozatát a lap 1924. évi ápr. 1-én megjelent számában ismertették.⁴⁵ „Termelés és értékesítés egy kézben . . . célunk nem csak az, hogy az egyesület tagjainak tenyésztési buzgalmát fokozzuk, hanem, hogy foglalkozunk az értékesítési kérdések megoldásával is. Az egyesület évi rendes közgyűlése elhatározta, hogy elsősorban értékesítési, de másodsorban tenyésztési célzattal részvénytársaságot létesít, s az erre vonatkozó lépések megtételére utasította a vezetőséget . . .” Az egyesület a részvénytársaság létesítésével, a szövetkezéssel többet akart tenni az országos egyesületnél, de a meghirdetett terve, „a termelés és értékesítés egy kézben”, a tőke hiánya miatt nem valósult meg.

Az egyesület a lakosság széles rétegeit kapcsolta össze s a gazdasági iskola tanárain, tanítókon, az állatorvoson, a keltetőállomás vezetőjén kívül munkások és parasztok voltak a tagjai. (6. sz. kép)

Az egyesületi lapban a szakcikkekén kívül a megrendezésre kerülő és a lezajlott kiállításokról olvashattak az érdeklődők. Jelentős helyet foglaltak el a hirdetések, s ezek jellemző képet adnak egy korról.⁴⁶

Orosházán a 30-as években került közelebb a gazdasági felügyelőség a tenyésztőkhöz. Az amerikai és nyugat-európai tanulmányúton járt Predmerszky Dezső, az országosan elismert szakember irányította éveken át a környék baromfitenyésztését. A cél az volt, hogy minél több baromfitartó kövesse a korszerűbb tenyésztési, tartási módszereket, nagyobb hozamot érjen el és ennek révén több jövedelemhez jusson. Főbb követelmények voltak: fajtatiszta állomány, baromfitifusz-mentesség és megfelelő tyúkólak.

Akkoriban a kettős hasznosításnak (hústermelő és jó tojó) megfelelő sárga, fehér vagy kendermagos nemesített magyar tyúk tenyésztését támogatták. Lábgyűrűvel vagy szárnyjelzővel látták el őket. A baromfitifusz-fertőzöttség felderítése céljából, egy vagy több esetben ismételve, az állományt vérvizsgálat

alá vették és amit fertőzöttnek találtak, azt kiselejtezték. Megfelelő méretű nagy ablakokkal ellátott tyúkólakat építettek.

A tyúkok és tojásaik azonosítása végett csapófészeket készítettek. A nagyobb szakértelemmel rendelkezők törzslapot is vezettek. A tojásokat hetente egy vagy két alkalommal gondosan ládába csomagolták és vitték a keltetőállomásra, ahol a piaci árnál lényegesen többet kaptak érte.

Hódmezővásárhelyen 1936-ban kezdte meg munkáját az Állami Keltetőállomás. Szemeyei Ádám volt az első orosházi gazda, aki rendszeresen szállított oda tenyésztőjasokat. A tenyésztőjasokért kapott felár jó ösztönzőnek bizonyult s ezért sokan követték példáját. Eleinte csak Hódmezővásárhelyre, később más helyekre is szállítottak. Az 1940-es években még Kolozsvárra is. Felvetődött a gondolat, hogy Orosházán is állítsanak föl keltetőállomást, de ez a terv csak a háború után valósulhatott meg.

Az első keltetőgépeket 1946. decemberében a Kossuth Lajos utcában, a volt Munkás Otthon épületében helyezték el. Ekkor még csak 4 db 10.000-es keltetőgéppel indult az üzem. Két év múlva már tágasabb helyre, a volt Magyar Mezőgazdák baromfifeldolgozó épületébe került át, a Csokonai utcába. Itt már 7 db 10.000-es géppel és 20 db 500-as asztali géppel keltettek. Ez utóbbiakban az Angliából repülőgéppel Magyarországra szállított pulykatojásokat keltették 57 %-os eredménnyel. 1948-ban az országos versenyben az Orosházi Keltetőállomás nyerte az I. díjat. A csirkék kelési eredménye az igen jónak mondható 73 % volt.

A keltetőállomást Varga Sándor vezette, s ő szervezte meg az ún. mintaközösséget is. Ebbe a közösségbe azok a tenyésztők tartoztak, akik egyszínű, fajtatiszta tyúkállományt állítottak be, és akik tyúkjait az Országos Állategészségügyi Intézettől kiküldött állatorvos ellenőrizte. E tífuszmentes állatok tojásait szállították hetente a keltetőállomásra. Érdekes volt az a törekvésük, hogy határrészenként más és más színű állományokat alakítsanak ki. Munkájukat befejezni nem tudták, de így is Tatársánccon csak fehéréket, a pusztaföldvári tanyákon csak kendermagosokat tartottak.

A mintaközösség tagjai közösséggé kovácsolódtak össze. Társadalmi munkával ők költöztették el a keltetőállomást. Közösén szerezték be a vérfrissítéshez szükséges kakasokat is. Ezenkívül az év végén társasvacsorát rendeztek. A vacsora előtt a meghívott szakemberek előadást tartottak. A szükséges élelmet, tűzrevalót maguk adták össze. Természetesen nem hiányzott a zenekar sem, s a fiatalok táncrea perdültek a vacsora végén.

Az 1920-as, 30-as években voltak Orosházán és Orosháza szomszédságában már olyanok is, akik egy kissé amerikai mintájú vállalkozásba fogtak: Tyúkólakat, keltető- és csibenevelő házakat építettek, s a telepet drótkerítéssel vették körül.

Kaszaperen Montágh Pál középbirtokos törzsellományának kifejlesztésére a nyugati államokból repülőgéppel hozatta a napocsibéket. Ezekről az állatokról Mezei Gáborné, aki 1926-ban hetente járt a telepre takarítani, most így emlékezik vissza: „Sok szép jószág volt ottan, szerettünk volna venni belőle, de nekünk napszámosoknak nem volt annyi pénzünk.” A gazdasági válság közbejötté miatt Montágh Pál itthon nem tudta az állatait értékesíteni, ezért

a vállalkozás abbamaradt. Telepéről és tojöházáról a tetszetős kivitelben nyomtatott színes üzleti levélpapírja ad számunkra korhű képet. (7. sz. kép)

Szász Károly Gáboros-Újvárosi telepét egy német szakember vezette. Tyúkállományuk elérte az 1.200-at, 3 keltetőgéppel keltettek és széntüzeléses műanyák (a szénkályhának ernyője volt) alatt nevelték a csibéket. Szemenyei Ádám 10—15 ólat számolt meg, amikor egy telepi bemutatón vett részt. Szász Károlyné szerint a vállalkozás jövedelmező lett volna, de baromfikolera miatt a telepet föl kellett számolni. Sajnos, akkoriban a fertőtlenítéseknek és az óvintézkedéseknek nem tulajdonítottak olyan nagy jelentőséget, mint ma.

A 20-as és 30-as években a vállalkozó szellemű parasztok közül egyre többen kezdtek meg a gépi keltetést, azzal a céllal, hogy minél korábban és minél több csirkéjük legyen. Első gépeik kicsik voltak, csak 100 tojást rakhattak be. A következő években a gépek száma és azok befogadóképessége is emelkedett, s évről-évre javultak a kelési eredmények is.

Az 1930-as évek végén az állattartók figyelme a baromfitenyésztés iránt még inkább megnövekedett. Az emberek többen szerettek volna tudni a szakszerű és az intenzív baromfitenyésztésről. Nagyobb eredményekre törekedve, jó segítséget reméltek az Országos Kisállattenyésztő Egyesülettől, ezért 1937-ben megalapították a Kisállattenyésztő Egyesület helyi csoportját.⁴⁷ Ugyancsak a baromfitenyésztési ismeretek megszerzése céljából a fiatalok közül többen a gödöllői baromfitelep téli tanfolyamain vettek részt.

Sok tenyésztő még ma is őriz a 30-as, 40-es évekből származó baromfitenyésztési szakfolyóiratokat. E lapokat olvasták, tanácsaikat hasznosították. Egyes tanyákon még láthatók azok a baromfiólak is, amelyeket a lapban ismertetett tervek szerint építettek.

A 30-as években a földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozók részére egyre több alkalmat adtak a továbbtanulásra. Ezüst- és aranykalászos tanfolyamokat szerveztek, amelyeken az idősök és a fiatalok egyaránt részt vehettek. Működött ezen kívül az evangélikus egyház támogatásával egy népfőiskola is. Az itt megszerzett elméleti tudást gyakorlati ismeretekkel is bővíthették az ún. tanyalátogatásokon, ahol a jó állatállománnyal rendelkező parasztemberek bemutatták állataikat, a takarmányt, az istállókat, valamint a sertés- és baromfiólakat.

A negyvenes évek kezdetéig a baromfikereskedők az ivartalanított kakasokért, a kappanokért mindig jó árat fizettek. Orosházán sok parasztszönyört értett a *kappanozáshoz*, hiszen az úrbériség idején az uraságnak a konyhai szolgáltatások között kappant is kellett adni. Mindezen felül a kappant csibe-nevelésnél is hasznosították. Más vidékeken pénzért kappanoztak, az orosházi ember jobban számolt és ügyesebb volt, ezért ilyesmiért nem adott ki pénzt.

Az orosházi asszonyok kappanozásnál csak egy kést és egy varróút használtak. Akik könyvből tanultak kappanozni és keresetszerűen ivartalanítottak, azok munkájukhoz több műszert használtak. (8. sz. kép)

A leírtak alapján nyomon követhettük egy város, s ehhez hasonlóan az ország baromfitenyésztésének fejlődését. Az elért eredmények azonban a tenyésztőket nem tehetősebbé tették, mert a szomszédos és a távolabbi országokban is megvolt az előrehaladás. Néhol még nagyobb ütemben, mint ná-

lunk. Erről két tanulságos tájékoztatót olvashatunk a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1936. évi értesítőjéből. Az egyik a piaci helyzetről ír, mely szerint: „a jugoszláv, kanadai, ausztráliai és dél-amerikai pulyka beözönlése folytán a magyar pulyka nehezen értékesíthető”. A másik viszont arról az új termelési módról ad hírt, amely nálunk csak az 1960-as években kezd megvalósulni. A rövid közlemény a következő: „a holland baromfikereskedelem feltört az »éjjel-nappal« produkáló csirkegyáraival”.⁴⁸

1946-ban a különböző baromfitenyésztő egyesületek helyett létrehozták a Baromfi- és Egyéb Kisállattenyésztők Országos Egyesületét. A helyi baromfitenyésztők számára megbecsülést jelentett az, hogy elnökévé Györgyi Lajos orosházi tenyésztőt választották meg. Györgyi Lajos ebben az időben Orosháza országgyűlési képviselője volt. Az egyesületet 1949-ben minden különösebb indok nélkül megszüntették.

c) 1948-tól 1953-ig

A II. világháború után a társadalmi és gazdasági átalakulás során 1948-tól kezdve Orosházán is megalakultak a termelészövetkezeti csoportok és az állami gazdaságok. Ezeknek első termelési feladataiban már ott szerepelt a baromfitenyésztés is. A kezdeti nagyüzemi állattartás nem ment zökkenők nélkül, s a legtöbb gondot a nagyüzemi baromfitartás okozta. Míg a lábasjóságok nagyüzemi tartására voltak korábbi tapasztalatok, addig a baromfitenyésztést kellő tapasztalat és hozzáértés nélkül kezdték el.

A betegségek főképp a nevelőházak zsúfoltsága miatt jelentkeztek. A négyzetméterenként elhelyezhető naposállatoknak kétszeres létszámát, de sokszor a többszörösét próbálták fölnevelni. Az első időben a hőmérő is ismeretlen volt a nevelőházakban, a gondozók „csak úgy érzésük szerint” gondoskodtak a fűtésről, esetleg a szellőztetésről, ezért gyakori volt a naposállatok megfázása. Csibegondozónak legtöbbször idős asszonyokat, vagy olyanokat jelöltek ki, akik más munkában sem feleltek meg.

E helyzetet sokat segített volna a jó szakkönyv, de az éppenúgy hiányzott, mint a szaktanfolyamok. Évek teltek el, míg kialakult egy megbízható és az állatokhoz is értő „gondozógárda”.

Az első nevelőházakat szükségmegoldásként a módosabb parasztoktól átvett tanyaépületekből és istállókból alakították ki. A régi kemencéket meghagyták, s azonfelül olyan kemencéket építettek, amelyeknek fekvőkéménye a helyiségen haladt keresztül. Ahol a gondozók hanyagok voltak, vagy ha a fűtőanyag rossz volt, az előírt hőmérséklet lecsökkent. A legtöbb átalakított épület rosszul szellőzött, s a kicsi ablakokon kevés napfényt kapott.

Megoldatlan volt a naposállatok, valamint a tojóbaromfi állati fehérjével való ellátása is. Általában csak szemes vagy darált kukoricával és árpával etették az aprójóságot. Az 50-es évek elején „föntről” javasolt és az újság által is közölt fehérjeszerzési forrást érdemes megemlíteni; e szerint az állati fehérjét földigilisztákkal lehet „biztosítani”. Javasolták a földigiliszta-tenyésztőtelepek létesítését. (A felásott földhöz korpát kevertek és abba telepítették a

gilisztákat.) Állati fehérjéből importbeszerzési lehetőség nem volt, saját termelés alig, s az a kevés, amihez az egyes gazdaságok hozzájutottak, rossz minőségű volt. Rosszul örölt, csomós, időnként penészes, vitaminokat, nyomelemeket nem tartalmazott, az ásványi anyagok közül pedig a só sokszor darabos volt benne.

1950-ben megszüntették a régi kistenyésztők tifuszmentes tyúkállományából származó tenyésztőjások átvételét. A megszüntetés indoka az volt, hogy majd a nagyüzemek fogják ellátni a keltetőállomásokat. Ez elszórt intézkedés volt, mert ez időben Orosházán csupán a Dózsa Termelőszövetkezetnek volt 400 db jércéje. A legközelebbi nagyobb baromfitartó, a Felsőnyomási Állami Gazdaság is csak 3000 db tojótyúkot tartott, amelyeket kistenyésztőktől vásárolt össze. Ezenkívül a kezdetlegesen elhelyezett tyúkok tojáshozama rendkívül alacsony volt, s így a keltetőállomás tenyésztőjás híján piaci tojásokból *rakta meg gépeit*. Korábban a tifuszmentes tojásokkal 70 %-on felüli kelési eredményt értek el. Az új intézkedések után ez 41 %-ra csökkent, ráadásul a kikelt csibék tifusszal fertőzöttek lettek. Ezekből a csibékből csak a tsz-ek vihettek nevelésre. Az ilyen fertőzött csibeállományból — mivel azon időben megfelelő gyógyszer sem állt rendelkezésre — 30—70 %-os elhullás is volt.

E körületekintés nélküli intézkedés is hozzájárult ahhoz, hogy a magyar baromfitenyésztés színvonala ebben az időben visszaesett. Érthető volt az orosházi Dózsa Termelőszövetkezetnek az a törekvése, hogy nem igényelte a keltetőállomás csibéit, hanem a régi, hagyományos kotlóültetést „nagyüzemesítette”, és 40—60 kotlót ültetett egyszerre. A kezdetleges, de ésszerűbb eljárással a veszteségeket a korábbiakhoz képest sikerült csökkentenie.

Az államosítás után évek teltek el, míg a baromfiipar szervezése nyugvópontra jutott. Ez idő alatt a kialakuló nagyüzemi gazdaságoknak nem tudott segítséget adni. Az 1950-ben megalakult baromfiipari egyesületek működése alatt a baromfiiparban nem sok előrehaladás történt. Átvették a keltetőállomások üzemeltetését, de a tifuszvizsgálatok megszüntetése következtében rosszak voltak a kelési eredmények. Nem sok értelme volt annak az intézkedésnek sem, hogy 1951-ben újból megkezdtek a telepen belüli baromfi- és tojás-felvásárlást. Az Egyesülés rövid fenállása alatt a gyárakban csak az adminisztrációs munka szaporodott. Másfél év után, 1952. március 1-én az egyesületek megszűntek. Az Orosházi Baromfifeldolgozó Nemzeti Vállalat az Alföldi Baromfiipari Egyesüléshez tartozott, melynek Békéscsabán volt a központja. (9. sz. kép)

A baromfiipari egyesületek megszűnte után újabb átcsoportosítást hajtottak végre. Az ipartól elválasztották a felvásárló csoportot, s begyűjtési kirendeltségeket alakítottak. Orosházán a kirendeltség külön telepet is kapott a Fürdő utca és a Nádasdy utca sarkán, egy volt fatelep helyén. A gépkocsik és a javítóműhely különálló vállalathoz, a központi Baromfiipari Fuvarozási Vállalathoz került. A minisztériumban Baromfiipari Igazgatóságot létesítettek, de még ez sem volt önálló, mert a húsiparral vonták össze.

Nem volt egységes szerv, amelyik hathatós segítséget adott volna a nagyüzemi baromfitenyésztésnek. A néhány baromfiipari gazdaság kezdeti bajokkal küszködött, és kevés is volt ehhez a feladathoz. Az orosházi Baromfifeldolgozó

Vállalathoz nem tartozott ilyen gazdaság. Az üzem vezetősége 1952-ben Szarvason, a Körös partján felsőbb utasításra keresett és talált vízibaromfi-tenyésztésre alkalmas helyet, de ennél több előrehaladás nem történt. Még szerencse, hogy néhány év múlva ugyanezen a helyen Halkiserleti Kutató Intézet alakult, amely a haltenyésztés mellett, tavi peccsenyekacsa-tenyésztéssel is foglalkozott és jelentősen növelte az orosházi baromfiipar forgalmát. (Néhány év alatt 1 300 000 jó minőségű peccsenyekacsát szállítottak be.)

A baromfitenyésztők a nyugati országok nagyüzemi baromfitenyésztését nem tanulmányozhatták. Jó példa erre a következő eset: Egy állatorvos kint élő ismerősével megrendeltette az egyik amerikai baromfitenyésztési lapot, a Poultry Journal-t. A lap előfizetését egy év múlva nem újította meg, mert az „éber hivatal” tudtára adta, hogy neki erre nincs szüksége.

Az ipar és a mezőgazdaság közötti szorosabb kapcsolat kialakulását Orosházán zavarta az a körülmény is, hogy az államosítástól 1966-ig 12 igazgatója volt az üzemnek. Legtöbbje nagy elszántsággal kezdett a munkához, de a sokrétű feladat nem egynek meghaladta az erejét, különösen azokat, akik korábban más szakmában dolgoztak.

Az ötvenes években a földművesszövetkezetek támogathatták volna a baromfitenyésztést, hiszen az orosházi baromfifeldolgozó bevásárlási körzetében 19 földművesszövetkezet foglalkozott a háztáji és egyéni gazdaságok baromfi-állományának a felvásárlásával. E földművesszövetkezeteknek 103 felvásárlója nap mint nap találkozott a tenyésztőkkel, de ezek tevékenysége csupán az áru átvételére szorítkozott.

Még a nagy múltú Mezőhegyesi Állami Gazdaság sem tudott jó példát mutatni, pedig az egyik szakembere a Szovjetunióban is tanulmányozta a nagyüzemi csirkenevelést. Hazatérve, itthon a nagy csikónevelő istállót csirkenevelésre alakították át. Sajnos, a vágócsirke gyenge minősége miatt ez a próbálkozás néhány év múlva abbamaradt.

1951 áprilisától kezdve 1953 júniusáig a beadási kötelezettség alapján gyűjtötték be a baromfit és a tojást. A baromfiipar nyersanyagellátása eddig sem volt folyamatos, de az új rendelkezések után a tenyésztők a beadási határidő lejárta előtt — félve a büntetéstől — a hónapok vagy a negyedévek végén tömegesen adták be árujukat, s „teljesítették az állam iránti kötelezettségüket”. Az áru egyenetlen beszállítása mellett igen nagy gondot okozott a feldolgozásnak a baromfi rendkívül rossz minősége. A takarmányhiány miatt jó minőségű baromfit nem is várhattak.

A paraszti gazdaságok jóformán semmilyen segítséget sem kaptak a baromfitenyésztés fejlesztésével kapcsolatban, miután az 50-es évek elején úgy beszéltek róluk, mint amelyek rövid időn belül feleslegessé válnak és megszűnnek. A baromfitenyésztési aléltságot (ezt a termelési statisztikai adatok bizonyítják) csak az MDP Központi Vezetőségének 1953. júniusi határozata szüntette meg, mert olyan feltételeket biztosított, amely a tenyésztési kedvet is visszaadta.

d) 1953-tól napjainkig

Az előző időszak terhes körülményei között a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok számára a baromfitenyésztés csak gondot és munkát jelentett. Sok gazdaság lemondott volna a baromfinevelésről, de erre nem kapott engedélyt. Néhány évvel később az állami gazdaságoknál szakosították az állattenyésztést, s így egyes gazdaságok megszabadultak ettől a „nehéz ágazattól”. Ezek között volt az Orosházi Tangazdaság is.

Amit a Baromfiipar című lap 1957-ben írt a baromfitenyésztés országos helyzetéről, az pontosan ráillik az orosházi viszonyokra is: „Az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek baromfitenyésztése évről-évre fejlődik ugyan, de a fejlődés menete meglehetősen lassú, és hosszabb idő múlva éri el a magán-gazdaságok baromfitenyésztésének mennyiségi színvonalát. Pedig ennek fejlődésétől függ a lakosság ellátása és az export tervek teljesítése.” „A tsz-ekben olyan tagokra bízta a nevelést, akik egyéni korukban sok baromfit neveltek, de kitűnt, hogy a néhány fészekaljnyi csirke felnevelésére elégséges tapasztalat nem elegendő a többszáz, vagy több ezer csirkét nevelni kívánó nagyüzemekben. A nagyüzemi tenyésztéshez szükséges elméleti-gyakorlati ismeretek és tapasztalatok mind a gondozók, mind az irányítók részéről hiányoztak.”⁴⁹

A továbbiakban a cikk kivezető utat javasolt: „Alkalmazzanak a baromfiiparnál baromfitenyésztésben jártas mezőgazdászokat, akiknek fő feladatuk a telep felvásárlási körzetében lévő termelőszövetkezetek baromfitenyésztési kérdésekben való állandó patronálása lenne.” Foglalkozik még a szaklap a takarmányozással is, kiemeli, hogy nagyarányú árubaromfi-termelésre csak akkor gondolhatunk, ha magasabb tápértékű takarmányt etetünk a baromfiakkal.

Az 1953 utáni években elsősorban a termelőszövetkezeti tagok háztáji és az egyéni baromfiállományánál mutatkozott növekedés. Orosházán az évenkénti március elsejei statisztikai adatok szerint a törzsállományok létszámát az alábbi táblázat mutatja:⁵⁰

Év	Tyúk	Liba	Kacsa	Pulyka
1954	66 991	1715	1206	305
1955	103 425	2053	2947	—
1956	102 135	2059	1943	995
1957	111 197	2363	2045	1147

Év	Tyúk és gyöngyös	Liba	Kacsa	Pulyka
1960	129 888	2382	3316	1188
1962	121 311	1810	2868	1130

A következő évekről hivatalos statisztikai adataink nincsenek, de az évenként végzett baromfipestis elleni oltások adatai szerint 1962-től a tyúkok száma nem csökkent.

Igen szemléltetőek a város termelőszövetkezeteinek baromfi-létszámára vonatkozó adatok. Ezek szerint 1954. március 1-én a tíz orosházi termelőszövetkezet baromfilétszáma a következő:⁵¹

Tsz neve	Tyúk és gyöngyös db	Liba db	Kacsa db	Pulyka db
Vörös Csillag	328	20	10	—
Táncsics	402	36	—	23
Október 6.	610	42	—	32
Dózsa	447	80	96	33
Kossuth	255	16	—	—
Ady	445	20	—	—
Rákóczi	425	8	8	8
Béke	245	17	—	12
Szabadság	312	12	—	—
Új Élet	1002	37	16	—
Összesen	4471	288	130	108

1954 és 1960 között a város termelőszövetkezeteinek baromfi törzsállománya nem gyarapodott:

Év	Tyúk db	Liba db	Kacsa db	Pulyka db
1954	4471	288	130	108
1955	5061	276	165	—
1956	3210	208	90	165
1957	1278	61	39	49
1960	3266	26	163	155

Legnagyobb tyúk-törzsállományt a Dózsa Tsz tartott. Létszáma 2—3000 között volt. Az 50-es évek végén 2 db 10 000-es keltetőgépet is beállított, így a napocsibéket saját tojásaiból keltette.

Az ötvenes évek közepén a termelőszövetkezetek új csibenevelő ólak építéséhez is hozzáfogtak. Az orosházi Szabadság Tsz nevelőházát az akkori követelmények szerint nagy ablakkal építették, a terem melegét kemence és fekvőkémény biztosította.

Az 1961-től kezdve a város mezőgazdasági termelőszövetkezeteinek baromfi törzsállományáról az alábbi táblázat ad képet:

Az Új Élet Termelőszövetkezet 1961-ben és 1962-ben nagyarányú csirkeneveléshez fogott, s évente kb. 60 000 csirkét neveltek fel az istállók padlásain. Az országban elsők között próbálták hasznosítani a nagy padlásokat. A Földvári úti malmot is csirkenevelés céljára alakították át. Ezekben a helyeken a meleget „parabola tükrök” (meghajlított lemez alatt beszerelt elektromos hőszugárzók) adták. Ezek a több tízezres létszámú csibenevelések — részben a zsúfoltság, részben a hiányos szellőztetés miatt — nem hozták meg a kívánt eredményt. Az elgondolás jó volt, csak ebben az időben még hiányzott a kellő technikai felkészültség és a gyakorlati tapasztalat.

Év	Tyúk db	Liba db	Kacsa db	Pulyka db	Gyöngyös db
1961	6 079	143	1 105	740	—
1962	10 094	684	1 654	203	—
1963	6 510	1 140	1 268	846	—
1964	18 418	3 262	—	2 206	1 498
1965	8 501	11 320	—	981	—
1966	12 207	8 701	—	3 308	—
1967	6 380	12 900	1 250	—	—
1968	3 274	17 886	1 512	3 124	3 871
1969	5 988	21 700	—	7 670	10 297
1970	8 927	32 869	—	4 929	—

1963-ban az Új Élet Tsz már nem nevelt csirkét, egyrészt az előző évi gyenge eredmények miatt, másrészt azért, mert hozzáfogott a törzslúd-tartáshoz. Az 1960-as években összeállított statisztikai adatok alapján követhetjük lúdállományának évenkénti növekedését.

1967-ben, a Béke Termelőszövetkezetben alakították át a tehénistálló padlását csibenevelés céljára. Itt a tetőzetet már jól szigetelték. A szétszórta elhelyezett infralámpákon kívül még egy nagyteljesítményű olajkályha is adta a meleget, amelynek hőjét a földszintről a padlásra vezették. Az elhasznált levegőt a tetőzet alatt elhelyezett ventilátorokkal cserélték ki.

Ilyen padlásos csibenevelőket ezekben az években a három járás területén sok termelőszövetkezetnél alakítottak ki. A Béke Tsz 18 éve használatban lévő padlásterében még 1984-ben is jó minőségű csirkéket neveltek. Természetesen a 7000-es férőhelyen nem akartak 10 000 csirkét nevelni. A nevelési technológiát pontosan betartották, és nem hanyagolták el az egyes állományok utáni alapos fertőtlenítést. 1984. év végével a Béke Tsz a nevelést befejezte. A kis mennyiség ellátása, kiszolgálása viszonylag nagy általános költség terhelését igényelte, ezért nem volt eléggé gazdaságos tovább, más ágazatokhoz viszonyítva.

Az Új Élet Termelőszövetkezet 1966-ban megépítette a keltető üzemét, s 1967-ben már 36 db 10 000-es gép működött benne. Előzőleg az orosházi és a mezőkovácsházi keltetőállomásra vitték a tojást. 1968-ban egy újabb épületben ismét 36 gépet állítottak be. Ezekkel már nemcsak saját lúdtojásaikból keltettek, de vásároltak is hozzá, s ezenfelül bérkeltetést is vállaltak. 1970-re a harmadik épületbe 33 keltetőgépet szereltek be, s így 105 gépes keltető üzemük lett. A keltetés kifizető vállalkozás volt, s jelentős jövedelmet hozott a gazdaság számára. A tenyésztők részére pedig még ma is jó minőségű naposállatot ad ki.

A keltető üzem eredményei az első években:

1967-ben 135 000 db libát keltettek.

1968-ban 312 000 db libatojást,

800 000 db kacساتojást,

100 000 db gyöngyöstoját raktak be a keltető gépekbe.

1969-ben 511 278 db libát,
280 000 db gyöngyöst,
10 000 db pulykát keltettek, ezenkívül
50 000 db libatojást,
6 000 db fácántojást vállaltak még bérkeltetésre.

1970-ben 779 000 libatojást raktak be a keltetőgépekbe. A naposlibákat a Baromfiipari Országos Vállalat orosházi, kecskeméti és kaposvári gyárai felvásárlási területén lévő termelőszövetkezeteknek és egyéni tenyésztőknek adták el. Ezenkívül Jugoszláviába 50 000 naposlibát és 54 000 libatojást, Csehszlovákiába 20 000 naposlibát és az Ész-t Szovjet Szocialista Köztársaságba repülőgéppel 4700 naposlibát szállítottak ki.

A helyi lúdtartás jelentőségét mutatja az is, hogy 1966-ban az Országos Lúdtenyésztési Anketót Orosházán rendezték meg. Ezen közel 200 szakember vett részt. A tanácskozás után megtekintették az Új Élet Termelőszövetkezet lúdállományát, valamint a Baromfiipari Országos Vállalat Orosházi Gyárát.

Ezen a tanácskozáson két gyakorlati szakember kérte az illetékeseket, hogy az importált rajnai lúd mellett tartsák fenn a baromfiipar törzstelepén még meglévő 1500 db-ból álló magyar lúdállományt, mert annak kiváló májtermelő képességére szükség lehet. Kár, hogy kérésüket figyelmen kívül hagyták. Ma kevesebb gondunk volna a jó minőségű libamáj előállítására terén.

Némi szerencse, hogy a Baromfifeldolgozó Vállalat szaktanácsadója, Alexi Pál és Németh Géza, az Új Élet Tsz főállattenyésztője, keresni kezdték és megvásárolták az egy-két tanyában még megmaradt *s májra is jól hizó* magyar fajta ludakat. Az ezekből létrehozott kis törzsállomány talán pótol majd valamit.

1950-től kezdve másfél évtizeden át az Orosházi Keltetőállomásnak nem volt annyi naposállata, hogy a háztáji és magángazdaságokat teljesen el tudta volna látni. Ezért 1967-ben (kissé megkésve) a Földművelésügyi Minisztérium a Tánacsics utcai épületében 6 db 10 000-es keltetőgépet állított be. Felkeresték azokat a kistenyésztőket, akik 16 évvel korábban a tenyésztőjüket szállító „mintaköztség” tagjai voltak. Megkezdtek a vérvizsgálatokat és utána a keltetést. A vérvizsgált tyúkok elsősorban Hampshire fajtájúak, de néhány tenyésztő régi kendermagos színű állományát is tovább tenyésztik.

2. A baromfiipar kapcsolata a nagyüzemi gazdaságokkal

Az ipar életében is fordulópont volt az 1953-as év. Az Élelmezési Minisztériumon belül a baromfiipar önálló igazgatósággá alakult, ugyanakkor a felvásárlási és a szállítási csoport is visszakerült a feldolgozóhoz. Ez időtől kezdve a nagyüzemi baromfitenyésztés területén fokozatos előrehaladás történt, mert